

УДК 811.111'42

Дарина Станко

*Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,
orcid.org/0000-0003-7858-8663
Ужгород, Україна, +380506568746, dashastanko@gmail.com*

Наталія Чендей

*Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,
orcid.org/0000-0003-4065-5119
Ужгород, Україна, +380502764322, nataliia.chendei@uzhnu.edu.ua*

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРЕЗИРСТВА У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі реконструкції концепту презирства як фрагмента мовної картини світу. На матеріалі сучасного англомовного політичного дискурсу досліджено основні когнітивні ознаки, що формують концепт, та проаналізовано прагматичні особливості його вербальної реалізації. Погляд на вербалізатори концептів зводиться до сукупності мовних засобів, які об'єктивують концепт у певному періоді розвитку суспільства. У статті концепт презирство розглядається як емоційний, тобто ментально-афективне утворення, яке характеризується образністю, ціннісністю, має поняттєвий зміст й актуалізується у політичному дискурсі мовними засобами. Дослідження концепту в англомовних політичних текстах проводиться на трьох рівнях лексичних одиниць. Конотативне і денотативне значення емоційно забарвлених одиниць, взаємодіючи і доповнюючи одне одного, формують понятійне поле концепту презирство.

Ключові слова: концепт, презирство, емоція, політичний дискурс, мовна картина світу.

Abstract. The article deals with the problem of the concept contempt reconstruction as a component of language picture of the world. On the material of modern English political discourse the main cognitive characteristics of the concept have been investigated, the peculiarities of its verbal representation have been analyzed. In this paper the concept contempt is regarded as emotional, that is a mental and affective formation which is characterized by imagery and value, has a conceptual content and is verbalized in a political discourse by language means. The analysis of the concept contempt in English political texts has been carried out on the three levels of lexical units. The connotative and denotative meanings of emotive lexemes build up the notional field of the concept contempt. The linguistic study of emotional concepts presupposes the analysis of their nominations, descriptions and verbal expressions. Lexical units of the first level do not contain any additional connotations or intensification of the basic emotion. Lexical units of the second level denote an additional connotative meaning or intensify the basic emotion. Lexemes with amplifying semantic components prevail in political discourse. Lexical units of the third level beyond the basic emotion contain two or more additional connotations that intensify the emotion. The analysis of the concept contempt has been done revealing its nominative linguistic expressions, conveying the meaningful emotional content.

Keywords: concept, contempt, emotion, political discourse, language picture of the world.

В останні десятиріччя лінгвісти пошквалено звертаються до досліджень дискурсу, що зумовлено здатністю цього поняття розширити когнітивні можливості не тільки філологів, а й інших дослідників гуманітарного напрямку: соціологів, психологів, істориків та інших.

В умовах розвитку антропоцентричної парадигми виникла потреба розглядати мову з точки зору її участі у пізнавальній діяльності людини у категоріях розуміння. Концепт як базове поняття у когнітивній лінгвістиці виконує функцію інструмента та одиниці пізнання і являє собою гносеологічне, евристичне утворення – ментафакт, незважаючи на неоднозначність свого визначення [3, с. 8]. У лінгвістиці тлумачення терміну концепт передають два основні підходи: 1) концепт як загальне поняття; 2) концепт як комплекс культурно-детермінованих уявлень про предмет [8, с. 89].

На думку Ю. С. Степанова, концепт – основний осередок культури у ментальному світі людини; «пучок» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань; явище культурологічне і разом з тим психологічне, зумовлене соціолінгвістичними чинниками, в якому відстежуються такі визначальні ознаки, як вихідна форма («внутрішня форма» самої назви), концентровано представлена історія; сучасні асоціації, оцінки тощо; тим-то йдеться не лише

про основну константу (або константи) як провідну ознаку концепту, але й про додаткові, супровідні його ознаки [8, с. 5].

Емоції формують мотиваційну основу діяльності людини, будучи включеними в структуру її свідомості й мислення. Базові емоції слугують основою для утворення відповідних концептів, які представлені різними мовними одиницями, що складають номінативне поле концепту.

Вступ. Одним з об'єктів семантико-когнітивного опису мови в межах антропоцентричної парадигми є політичний дискурс та його складові. Аналіз політичного дискурсу дозволяє виявити специфіку мови політики як основи політичної комунікації; описати процеси формування концептуальної системи людини; визначити універсальні риси і національні особливості дискурсивних практик (А. Баранов, Р. Водак, О. Воробйова, Н. Купіна, О. Семенюк, П. Серію, А. Чудінов, О. Шейгал, Г. Яворська та ін.). Екстралінгвістичні характеристики, а також механізми та технології впливу політика на адресата з метою маніпулювання його свідомістю, адже політичний дискурс є найвпливовішим явищем у сучасній політичній комунікації, знаходять своє відображення в працях Дж. Сейдела, М. Гейса, Є. Шейгала, Г. Почепцова, В. Павлуцької, А. Чудінова та інших.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. За наявності низки лінгвістичних робіт, присвячених концептуальному опису ключових одиниць політичного тексту і дискурсивному вивченню його компонентів, що пов'язані з політичним станом суспільства, культурою народу і найяскравіше відображують специфіку колективної свідомості, відсутні праці, в яких би системно проводився комплексний аналіз концепту *презирство* як одного з фрагментів політичної картини світу.

Як зазначає С. Воркачов, «про зв'язок концепту з вербальними засобами вираження йдеться практично в усіх визначеннях концепту, однак єдності у поглядах щодо конкретних значущих одиниць мови, з якими він співвідноситься, у лінгвоконцептологів ще немає» [6].

Намагаючись уніфікувати ряд вербалізаторів концепту, багато науковців помітно розширюють його. Зокрема, до них зараховують синоніми, антоніми, типові синтаксичні позиції, сполучуваність, семантичні поля, метафори, фразеологізми, мовні шаблони тощо [1, с. 3] або ж зауважують, що вербалізований концепт «виражається лексичними, фразеологічними, пареміологічними одиницями, прецедентними текстами, етикетними формулами й тактиками мовної поведінки» [7, с. 17]. В. Старко серед вербалізаторів концепту називає етимологію слів, що виражають те чи інше поняття, а також оцінки, образні асоціації [11, с. 54]. Функцію мовних вербалізаторів концепту виконують різні семантичні блоки (лексико-семантичні і лексико-граматичні групи, тематичні групи, лексико-семантичні поля або парадигми та под.), які характеризуються спорідненістю значень, тематики, сфери вживання, але відрізняються певними ознаками.

Привертає увагу й погляд на вербалізатори А. Вежбицької. Останні дослідниця поділяє на прямі і непрямі. Прямі – це «лексичні сім'ї», тобто слова, етимологію яких можна звести до ключової лексеми концепту, і непрямі, що включають сполучуваність, граматичні характеристики лексем та іншу інформацію, з якої можна вивести ознаки концепту [5, с. 92].

Емоції належать до змістового фундаменту свідомості, організовуючи та спрямовуючи її. За допомогою емоцій суть людського буття відображається у свідомості індивіда, регулюється і пізнається [12, с. 28], що пояснює зростання інтересу лінгвістів до емоцій, засобів їх концептуалізації та вербалізації.

Мета статті полягає в описі семної структури лексем, що вербалізують концепт *презирство* у сучасному англomовному політичному дискурсі, що дасть змогу встановити сукупність значень мовних засобів, що номінують концепт, та виявити основні когнітивні ознаки, що його формують.

Актуальність дослідження визначається його відповідністю когнітивно-дискурсивному підходу до вивчення мовних явищ, пріоритетному у сучасному мовознавстві, а також зростаючим науковим інтересом до проблеми концептуалізації і мовної репрезентації емоцій.

Об'єктом дослідження є емоційний концепт *презирство*, а предметом – засоби його номінації, дескрипції та експресії у сучасному англomовному політичному дискурсі.

Матеріалом для дослідження обрано статті та дебати політичного змісту, які опубліковані у виданнях сучасної англomовної політичної преси, що актуалізують емоційний концепт *презирство*.

Наукова новизна роботи визначається застосуванням когнітивно-дискурсивних методик аналізу, які дозволяють описати прагматичні модифікації висловлень *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка емоцій як об'єкта лінгвістичного аналізу визначається їхньою подвійною мовною природою: з одного боку, емоція – це емоційне супроводження та оцінка змісту мовлення, з іншого – це об'єктивно існуюча реальність, втілена мовними знаками. Хоча переживання емоції є виключно особистим станом, її експресивний компонент є соціальним. Звідси випливає, що емоція інтегрує об'єктивне та суб'єктивне, образне та поняттєве, статичне та динамічне, дискретне та континуальне, універсальне та національно-специфічне у спілкуванні між людьми.

Емоційний концепт тлумачать як «етнічно, культурно зумовлене складне структурно-сміслове, ментальне, як правило лексично і/або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на поняттєвій основі й включає в себе окрім поняття образ, культурну цінність і функціонально заміщає людині у процесі рефлексії і комунікації предмети (в широкому сенсі) світу, які викликають пристрасне ставлення до себе» [9, с. 49].

Відповідно, емоційний концепт *презирство* розуміється як багатомірне культурно марковане ментально-афективне утворення, яке має поняттєвий, образний та ціннісний зміст й актуалізується в дискурсі різнорідними мовними засобами.

Лінгвістичне дослідження емоційних концептів передбачає аналіз їх номінації, дескрипції та експресії [11, с. 43].

В академічному тлумачному словнику української мови *презирство* визначається як: 1. Почуття повної зневаги, крайньої неповаги до кого-, чого-небудь. 2. Байдужість, неповажне ставлення до чого-небудь. [2, с. 533].

У працях з психології емоція презирства розглядається як один із проявів почуття ворожості. За С. І. Ожеговим, презирство – це глибоко зневажливе ставлення до кого - або чого-небудь. Але нехтування/зневага теж визначається як зверхнє, позбавлене всякої поваги і уваги ставлення до кого - або чого-небудь. Тут немає і натяку на прояв зарозумілою людиною ворожості до іншої людини, а є тільки *усвідомлення своєї зверхності над нею* в моральному, культурному або фізичному відношенні [9, с. 162].

Презирство – емоція, що відображає деперсоналізацію іншої людини або цілої групи, втрату їх значущості для індивіда, переживання переваги в порівнянні з ними [2, с. 29].

Тож у статті *презирство* визначається як *соціальна відраза* до людини, яка зробила негідний вчинок. Специфікою цієї емоції є те, що, виникнувши ситуативно, вона не зникає безслідно по закінченні ситуації, яку спровокувала, а переходить у стійке негативне ставлення до цієї людини, тобто відчуття. Саме тому презирство знаходимо у текстах політичних виступів, яке проковує тривалий емоціогенний вплив на цільову аудиторію, допомагає переконати і запевнити виборців у своїй перевазі над опонентом як об'єктом зневажливих насмішок чи ставлення.

Через експлікацію *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі учасники комунікативної ситуації порушують етикетні норми спілкування, нагнітаючи ворожі настрої у масах реципієнтів, маркуючи раніше табуйовані теми для загального обговорення як такі, що можуть порушуватися і в інших типах дискурсу для вираження своєї переваги та перемоги. Так, у прикладі "*If Hillary Clinton can't satisfy her husband what makes her think she can satisfy America?*" [14] (відзначається презирливе ставлення Дональда Трампа до опонента Хіларі Клінтон, що виявляється в оцінці та перенесенні фізіологічних здібностей політика на вміння керувати цілою країною. Особлива складова ворожості у висловлюванні щодо опонента прихована в апеляції до загальнолюдського вміння будувати і підтримувати стосунки, що спонукає громадськість зневіритись у своєму попередньому виборі і перейти на бік сильнішого та успішнішого як сім'янина, так і політика, яким себе позиціонує Д.Трамп. Модифікації висловлень *презирства* через асоціації *Клінтон не може керувати країною, Трамп може керувати країною* окрім

оцінки, репрезентації емоцій, характеризується сугестивним впливом на виборців.

Вербальні компоненти концепту *презирство* у сучасному англomовному політичному дискурсі розкривають емотивний аспект тексту за допомогою лексичних одиниць: *contempt, scorn, disdain, despise, sniff, snub, disrespect*. А лексема *contempt* є домінантою цього синонімічного ряду. Отже, у процесі дослідження ми виокремили три рівні лексичних одиниць.

До лексем, які крім базового значення, не містять вказівок на додаткові конотації або інтенсивність емоції, однак пояснюються через базовий концепт, належать: *contempt, scorn, disdain, despise*.

Розглядаючи об'єкт *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі можна виокремити:

- зневажливе ставлення до особи, як-от: *Donald Trump and Russian President Vladimir Putin are reportedly expected to bond over their disdain for "fake news" when they met later this week at the G20 summit in Germany* [14];

- зневажливе ставлення до певної групи осіб, щодо їх соціальної, сексуальної, політичної, професійної чи іншої приналежності, наприклад: *Canadian Prime Minister Justin Trudeau on Wednesday admitted he should not be making stupid jokes in public after a quip last week prompted the scorn of conservative commentators in the United States and elsewhere* [20];

- зневажливе ставлення до речей, політичних програм, обіцянок, ситуації чи стану справ зокрема: *Politics: Prescott scorns PM's teenybopper politics story* [14].

Лексичні одиниці другого рівня (у своєму значенні мають вказівку на додаткове конотаційне значення або інтенсифікатор). Так, у висловленні *I come not to praise George Galloway but - unlike almost the entire media - not to bury him either. There will be many who snort contemptuously when I say that Galloway is now more sinned against than sinning because he has become so unpopular with both the media and political elites that they regard him as outside the normal rules of the game* [15] звертаючись до лексеми на позначення сміху, автор вимальовує ситуацію вираження *презирства*. Однак не тільки сміх, а я сам голос може засвідчити *презирство*, як от: *Voters in Broken Hill have voiced their disdain at the leadership row enveloping the federal Labor Party, Time to declare my withering contempt for practically everybody in politics except Mrs Thatcher, and most of all for the Liberals* [14]. Навіть зовнішній вигляд політиків може репрезентувати *презирство* на прагматичному рівні, наприклад, *U.S. senators on Russia trip face scorn, ridicule from critics at home* [16].

Семантику *презирства* у політичних текстах передають антономічні лексеми *respect, honour*, які у поєднанні з модальними словами засвідчують зневажливе та вороже ставлення мовця, як-от: *Johann Hari: Why should I respect these oppressive religions?* Вирази *little respect, no respect* у політичному дискурсі теж асоціюються з презирством, оскільки повага або є, або її немає, наприклад: *Most Americans say they think President Donald Trump has little to no*

respect for the country's democratic traditions, according to a new poll that underscores the difficulty Trump faces in uniting a country deeply divided about his leadership [17].

Лексичні одиниці третього рівня (крім базової емоції, мають у своєму змісті вказівки на дві й більше додаткові конотації та інтенсифікатор): **disgust, humiliation**. Так, у висловлюванні *The broadcaster Cathy Newman says public humiliation is the best way to deal with sexists, from internet trolls to the BBC commentator John Inverdale* [18] ведуча Кейсі Ньюман ділиться своїм рецептом боротьби із сексистами, троями та іншими засобами приниження, адже через зневажливе ставлення мовець позиціонує себе як інший, тобто кращий, більш обізнаний, тому вартий уваги і перемагає. Вирази *Trump's America, in disgust* (*Трампова Америка та з відразою*), взаємодоповнюючи один одного, передають презирство мовця до нового політичного курсу, запропонованого президентом *'We are deporting ourselves': Businessman and family quit Trump's America in disgust*, а ворожість і відраза розкривається у фрагменті тексту, де мовець звертається до виразу *'We are deporting ourselves'* (*самі себе депортуємо*), який навіть звучить неприродно.

Висновки з дослідження. Результати дослідження засвідчили, що концепт *презирство* є відкритою системою, складові якої не тільки взаємодіють між собою, а доповнюють одна одну, утворюючи цілісне поле концепту. Зміст концепту містить усе, що людина знає про цей феномен, її емоції та асоціації різного характеру. У сучасному англomовному політичному дискурсі *презирство* репрезентується його ім'ям, членами синонімічного ряду, сформованими на їх основі вільними словосполученнями, а також фразеологізмами та ідіомами.

Модифікації висловлень *презирства* постають механізмом, за допомогою якого стає можливою часткова експлікація смислу та процесів його прагматичного сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Понятие судьбы в контексте разных культур. «Понятие судьбы в контексте разных культур» (1994): 3-4.
2. Білодід І. К., ред. *Словник української мови*. Т. 7. Київ: Наукова думка, 1976.
3. Будій З. І. Проблема концепту в контексті когнітивної лінгвістики. «Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Научный журнал. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 22 (61) № 1. Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2009. – с. 8-11.
4. Бутко М. П., Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. *Економічна психологія*. К.: «Центр учбової літератури», 2016.
5. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. М.: Русские словари, 1997.

6. Воркачѳв С. Г. Лингвокультуролагия, языковая лянчностъ, концепт : становленле антропоцентрической парадигмы в языкознании «Филологические науки». – 2001. – № 1. – С. 64-72
7. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу –2-е вид. К.: Логос, 2004.
8. Кононенко В.І. Концепти українського дискурсу. Київ – Івано-Франківськ, 2004.
9. Красавский Н. А. *Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах*. Волгоград: Перемена, 2001.
10. Рудакова А. В. Быт. «Антология концептов: В 5 т.» Т. 1-2 (2007): 17-33.
11. Старко В. *Концепт гра в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов)*. Луцьк, 2004.
12. Шаховский В. И. *Лингвистическая теория эмоций*. М.: Гнозис, 2008.
13. The Barrier Daily Truth. 24/02/2012 <https://bdtruth.com.au/main/news/article/3174-Voters-voice-disdain.html>
14. The Independent, 2016. Web. 8 March 2016.
15. The Independent, 2017. Web. 5 July 2017.
16. The Independent, 1998. Web. 4 May 1998.
17. The Independent, 2009. Web. 28 Jan 2009.
18. The Independent, 2017. Web. 15 June 2017.
19. The Independent, 2018. Web. 1 March 2018.
20. The Star, 2018. Web. 2 August 2018.